

Motion till riksdagen 2008/09:A317

av **Josefin Brink m.fl. (v)**

Våld och hot i arbetslivet

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om registrering av alla arbetsolyckor i Sverige.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om tillsättande av en utredning om våld och hot och psykosocial arbetsmiljö för offentliganställda.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en strategi för att fasa ut riskfyllt ensamarbete.

2 Motivering

I Arbetsmiljöverkets statistik över anmälda arbetsskador på grund av hot eller våld går det att läsa att våld i arbetslivet framstår som ett allt större samhällsproblem. Arbetsmiljöverket registrerar mellan 2 000 och 3 000 arbetsskador orsakade av hot och våld per år, och andelen utsatta för våld och hot har ökat de senaste 20 åren. Statistiken visar att kvinnor löper större risker än män att utsättas för våld i samband med tjänsteutövning och att några yrken och branscher är speciellt utsatta. Utsatta sektorer är bl.a. vård och omsorg, utbildning, transporter och offentlig förvaltning.

Arbetsmiljöverkets rapport 2008:4 visade att 46 procent av kvinnorna mellan 16 och 29 år har hamnat i konflikt eller bråk med andra än kolleger på sitt jobb de senaste två åren och 37 procent av männen i samma ålder. Samma undersökning visar att 17 procent av kvinnorna i åldern 50-64 år har varit utsatta för hot och våld och 10 procent av männen i samma ålder.

Utslaget på hela arbetskraften innebär resultaten av undersökningen att drygt en halv miljon anställda utsattes för hot eller våld på sin arbetsplats under ett år; alltså nästan var femte kvinna och var tionde man.

AFA, som handlägger avtalade arbetsskadeförsäkringar, hade under åren 2005-2006 över 53 000 godkända arbetsolycksfall. Hot och våld utgjorde den

Fel! Okänt namn på

största kategorin av orsaker till skadeersättning; 3 412 kvinnor och 2 072 män, alltså totalt 5 484 personer fick ersättning för skador orsakade av hot och våld.

Det omfattande våldet i arbetslivet är oacceptabelt. Människor ska inte vara rädda för att gå till jobbet. Det tål att understrykas hur viktigt det är med fungerande rapportering och registrering av incidenter för att det förebyggande arbetet ska vara effektivt. Det statistiska underlaget är också viktigt för arbetsmiljöforskningen. Ett aktuellt och växande problem är de stora mörkertal som antas finnas när det gäller arbetsskador som drabbar utländsk arbetskraft som tillfälligtvis arbetar i Sverige. Alla arbetsskador som inträffar i Sverige bör naturligtvis även registreras här. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I Vänsterpartiets budgetmotion anslås mer resurser till Arbetsmiljöverket än i regeringens förslag.

3 Offentliganställdas arbetssituation

Offentliganställdas arbetssituation är ett i högsta grad politiskt ansvar då offentliganställdas uppdrag är att erbjuda service till medborgarna i enlighet med politiskt fattade beslut samt att verkställa politiskt beslutad myndighetsutövning. Det är därför också rimligt att riksdagen som beslutsfattare ges möjlighet att väga in och ta hänsyn till påverkan på den offentliganställda personalens arbetssituation när beslut fattas om ekonomiska medel till offentlig sektor och när regeländringar som berör välfärdssystemen planeras.

Det är rimligt att anta att förekomsten av hot och våld mot personal i den offentliga sektorns välfärdsverksamheter hänger samman med de nedskärningar och regelskärpningar som gjorts inom välfärdsverksamheter och -system. Personaltätheten är generellt väsentligt lägre i dag än i början av 1990-talet i olika slags verksamheter: t.ex. i skolan, hälso- och sjukvården, äldreomsorgen, socialtjänsten och hos Försäkringskassan. Färre anställda som ska utföra lika mycket, eller rentav mer, jobb än tidigare ökar pressen i själva arbetet men ökar också frustrationen hos de medborgare som nyttjar den offentliga servicen. Därmed ökar också risken för aggressivitet och hotfulla situationer. I Arbetsmiljöverkets rapport 2007:5 om socialsekreterarna sägs följande:

”Socialsekreterarnas arbetssituation kännetecknas av bland annat:

- ? Hög arbetsbelastning på grund av stor arbetsmängd, ökat administrativt arbete, högt arbetstempo, påfrestande klientkontakter, tidspress och begränsade möjlighet att prioritera bort arbetsuppgifter. Vidare kan också särskild lämplig handledning saknas.
- ? Förekomst av hot och våldssituationer. Bristande resurser medför att säkerheten inte blir tillräckligt prioriterad. Lokalerna är inte utformade så att riskerna för, eller följderna av hot och våldssituationer minskas. Bristande kunskaper i hur hot och våldssituationer kan motverkas är vanliga.

Sammanlagt har 1 384 krav på arbetsmiljöförbättringar ställts av inspektionen. 718 krav har inriktning mot hot och våld.” Arbetsmiljöverket besökte 139 arbetsställen i projektet åren 2004–2006.

Vid sidan av den strukturella underbemanning som präglat arbetsvillkoren i många offentliga verksamheter alltsedan 1990-talets stora personalnedskärningar har också omfattande förändringar i regler och praxis som rör myndighetsutövningen förändrat villkoren för många offentliganställda. Inom socialtjänsten och Försäkringskassan har de alltmer restriktiva och repressiva reglerna för ekonomiskt bistånd och sjukpenning ökat de anställdas utsatthet för klienters frustration och ilska. Det finns all anledning att befara att de ytterligare försämringar i sjukförsäkringen som den så kallade rehabiliteringskedjan innebär ytterligare kommer att öka risken för hot och våld mot Försäkringskassans personal. Sedan regeringen beslutade om skärpta regler för arbetslösa rätt till ersättning från a-kassan och hårdare sökkvav har också anställda på arbetsförmedlingar till fackförbundet ST uppgett att de upplever en ökning av antalet hotelser och incidenter med frustrerade och aggressiva arbetssökande.

De mest förödande konsekvenserna av nedskärningar och urholkning av ersättningssystem och offentlig service är förstås en sämre välfärd och en ökad otrygghet för den enskilde medborgaren. Men konsekvenserna av en urholkad välfärd drabbar också de anställda, som till skillnad från de politiska beslutsfattarna varje dag måste möta hjälpbehövande äldre, arbetssökande och sjuka öga mot öga.

Mot bakgrund av detta bör regeringen tillsätta en utredning som ser över konsekvenserna av sänkt personaltäthet i offentliga välfärdsverksamheter och myndigheter med serviceuppdrag och de regeländringar som genomförts i rätten till ekonomiskt bistånd, ersättning från sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen med avseende på våld och hot och psykosocial arbetsmiljö för de offentliganställda. Utredningens resultat skulle vara ett värdefullt underlag för framtida diskussioner och beslut som rör den offentligt finansierade välfärden. Vad som ovan anförts om att tillsätta en utredning bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4 Ensamarbete

I flera sektorer av arbetslivet ökar verksamhetstiden och fler får arbetstider på kvällar och nätter. Utvecklingen av 24-timmarssamhället ökar påfrestningarna på de anställda både socialt, psykiskt och fysiskt. Arbete på kvällar och nätter ökar också risken att utsättas för hot och våld. Det gäller självfallet för yrkesgrupper som väktare och poliser men också för alltfler inom serviceyrken som exempelvis butiksbiträden, restaurangpersonal, personliga assistenter och chaufförer. Inom dessa yrken är ensamarbete vanligt, vilket förstås gör utsattheten, både reell och upplevd, ännu större. Störst risk att drabbas av hot och våld i samband med ensamarbete löper LO:s medlemmar. Enligt AFS 1982:3 ska risker vid ensamarbete begränsas, och för unga är det helt otillåtet. I AFS

Fel! Okänt namn på

1993:2 sägs i 3 §: ”Arbetet skall ordnas så att risk för våld eller hot om våld så långt som det är möjligt förebyggs.” Dessvärre tyder det mesta på att tillämpningen av föreskrifterna inte når upp till målsättningen.

I LO:s handlingsprogram mot ensamarbete vittnar olika förbund om medlemmarnas erfarenheter av ensamarbete. Handelsanställdas förbund skriver att schemalagt ensamarbete i butiker är vanligt och att man ibland är ensam hela eller stora delar av dagen. Detsamma gäller många frisörer. I snitt rånas tre butiker per dag i Sverige, och sena öppettider ökar risken för att bli trakasserad, hotad, rånad eller utsatt för våld. Risken för rån ökade också när post- och banktjänster flyttades över till butikerna. Det beror på att butiker har lägre säkerhet när det gäller lokaler och hanteringen av pengar samt att personalen inte har de rutiner och den utbildning som finns i banker.

Kommunal beskriver situationen för personliga assistenter och anställda inom hemtjänsten: Hos vissa dementa klienter kan personalen utsättas för hot och våld dagligen. Det är också vanligt bland anställda inom psykiatri och bland personliga assistenter. Personliga assistenter kommer mycket nära sina klienter och ställs ibland inför att hjälpa dem med deras sexuella behov, att hjälpa dem dricka alkohol och att hjälpa dem att röka. Snabba beslut måste tas utan stöd och hjälp av kolleger. Man är väldigt utlämnad till sitt eget omdöme, särskilt svårt är det om man inte har full vårdkompetens. Det är inte heller säkert att man kan kontakta någon kollega eller chef för att be om hjälp eller stöd eftersom det långt ifrån är självklart att ha tillgång till mobiltelefon i jobbet.

Transport beskriver situationen för taxichaufförer som arbetar ensamma bland kunder alla timmar på dygnet. Många chaufförer känner oro och otrygghet. Trakasserier och hot är inte helt ovanligt, mest på helger och kvällar då många kunder är påverkade av alkohol eller droger. Bråk och konflikter kan uppstå när någon inte kan betala taxinotan. Om kunder tar till våld handlar det oftast om knuffar, slag, sparkar och skadegörelse mot bilen.

4.1 Strategi för att fasa ut allt riskfyllt ensamarbete

Regeringens skrivelse ”Arbetsmiljön och utanförskapet – en tankesamling för den framtida arbetsmiljöpolitiken” (Ds 2008:16) beskriver den stora omvandling som skett i arbetslivet; utvecklingen av tjänstesektorn, många fler små arbetsplatser, problem vid underbemanning med mera. Dock sägs inget specifikt om ensamarbete eller om hot och våld som problem i arbetslivet. I utredningen om bättre arbetsmiljöregler (dir. 2004:91) berörs heller inte frågor om hot och våld, förutom när det gäller arbete i arbetsgivarens hushåll (Bättre arbetsmiljöregler SOU 2006:44, SOU 2007: 43).

Vänsterpartiet menar att en strategi måste utarbetas för att fasa ut allt farligt och riskfyllt ensamarbete. För att uppnå målet om att fasa ut riskfyllt ensamarbete krävs målinriktade insatser på flera områden. Det behövs systematisk utvärdering av och forskning om hittills gjorda insatser. Ökade resurser till utbildning av skyddsombud är nödvändigt liksom att se över gällande arbetsmiljöregler. Några förslag på sådana ändringar finns i LO:s handlings-

Fel! Okänt namn på

program mot ensamarbete, exempelvis att ändra föreskrifterna AFS 1982:3 som tillåter ensamarbete förutom vid påtaglig risk och stark psykisk påfrestning. LO menar att utgångspunkten i AFS bör vara den motsatta; att ensamarbete inte är önskvärt men accepteras under gynnsamma omständigheter. Detta synsätt har stöd i Arbetsmiljölagens 2 kap. 1 §.

Centralt är också att sanktionssystemet görs effektivare till det regelverk som finns samt att det finns tillräckliga resurser och kompetens hos Arbetsmiljöverket och rättsvårdande myndigheter.

4.2 Särskilda insatser för unga

Unga med kort arbetslivserfarenhet har ofta svårare än äldre, mer erfarna, att hävda sina rättigheter på sin arbetsplats. Unga jobbar också oftare än äldre i tjänstesektorn, där ensamarbete är vanligt och risken att utsättas för hot, våld och trakasserier är stor. De särskilda säkerhetsföreskrifter som gäller för minderåriga måste exempelvis uppdateras eftersom de inte är anpassade till dagens verklighet. Butiksrånen har, som tidigare konstaterats i denna motion, ökat på senare år. Men medan det inte är tillåtet att låta minderåriga transportera pengar/värdeföremål till eller från penninginrättning eller rum för värdeförvaring (AFS 1996:1) saknas förbud mot att låta minderåriga ansvara för stora belopp i kassor inne i butiker. Handelsanställdas förbund har länge krävt ett förbud mot att låta minderåriga ansvara för kontanter och stöldbegärliga varor i butiker.

Vi menar att minderårigas och ungas arbetsmiljö och säkerhet i arbetslivet måste ges särskilt utrymme i arbetet med att ta fram en strategi mot farligt och riskfyllt ensamarbete. Ett treårigt utvecklingsarbete bör komma till stånd för att ta fram en samlad strategi för att fasa ut allt farligt och riskfyllt ensamarbete. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt minderårigas och ungas utsatthet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 23 september 2008

Josefin Brink (v)

Torbjörn Björlund (v)

LiseLotte Olsson (v)

Kalle Larsson (v)